

SAFFER PÁL:

Vera

(Elbeszélés)

A csatornamenti kisváros utcáit sűrű eső áztatta. Ketten ültünk egy régi iskolatársammal a kávéház üvegablakánál és bámultunk szótlánul a sárga, ázott falevelekkel borított templomtérré és a gimnázium öreg, okkerszínű épületére. Az égen gomolygó esőfelhők, korai szürkületet varázsoltak a városka fölé. Az ablakokban itt is, ott is, kigyult a fény, csak mi ültünk a sötétben, a tükörablak mellett. Tizennégy év óta most találkoztunk először. A nagy, homályos teremben mi voltunk az egyedüli vendégek, és a pincér úgylátszik nem tartotta érdemesnek, hogy miatunk lámpát gyujtson.

Az ember amikor régen látott ismerőssel találkozik, jól megnézi az illetőnek minden vonását. Latolgatja magában, mi maradt meg és mi változott a multból, a rég nem látott arcból.

Miska bizony nagyot változott, amióta nem láttam. A nyurga iskolásgyerekből magas, tagbaszakadt férfi lett, csak a rakoncátlan fürtökbe tekeredő barna haja, meleg, szürke szeme és egy kicsit széles szája maradt a régi. Fülétől a szája széléig, egy mély forradás húzódott végig, az elmúlt harcok emléke. Csodálatosképpen ez a forradás nem csúfította el az arcot, sőt még talán szebbé, férfiasabbá tette.

Már úgylátszott, hogy minden emléket kimerítettünk. Az eső zúgása mint valami egyhangú, halkuló zene kísérte emlékezésünket erre a kedves kis városkára és azokra a csodálatos, felejthetetlen napokra, amelyek itt átéltünk.

Hallgattunk.

Amikor az embert előntik az érzések, különösen a mult, a gyermekkor szépségének és visszahozhatatlanságának érzése, olyankor legjobb hallgatni. Úgysem lehet elmondani azt a sajtó, szinte önkínzóan fájdalmas örömet, amit a vissza nem térő mult felidézése okoz.

Barátom hirtelen felém fordult.

— Emlékszel még Verára?

A név említésére egy fekete klott kötényes, fehérgalléros, kékszemű szőke lány jutott eszembe. Igen, ez volt Vera. A kék szemek sarkában mindig valami komiszkodó hüncut mosoly bujkált, amely annyiszor felbőszítette bennünk a kölyök-férfiönérzetet a vegyes gimnázium »harmadik cé« osztályában.

— Emlékszem — feleltem elgondolkozva.

— A napokban T.-ben jártam — kezdett barátom mesélni — szolgálati ügyekben sűrűn járok oda. Találkoztam vele.

— Mit csinál? — kérdeztem, és unottan vártam a megszokott mesét: férjhez ment, dolgozik, boldog, vagy boldogtalan..., de barátom egész máshol folytatta:

— Talán emlékszel még, hogy akkoriban nagyon szerettem Verát. — Látni, hogy egy kicsit elmosolyodtam, hozzátette: — Több volt az, mint afféle kölyökszerelmem. Ebben a tekintetben koraérett voltam. Szerettem azt a kimondhatatlan tisztaságot, ami belőle áradt és ami csak az ilyen tizennégyéves csitri lányoknak adatik meg.

Egyetlen gyerek voltam és mindig vágytam testvérré, akit én védenék, oltalmaznék, aki énrám úgy tekintene, mint erősebbre és idősebbre. Talán éppen azért, mert fizikailag igen gyenge voltam. Úgy éreztem, hogy Vera az, aki megéرتén ezt a vágyam.

Neki sohasem mertem megmondani, hogy mit érzek. Féltem, hogy az a tiszta, ártatlan szépség, szertefoszlik a szavam nyomán, mint a díszes-zöld falomb az ilyen suhogó őszi eső csapásai alatt.

Azután én elkerültem innen más városba. Írni nem mertem neki, csak az ismerősök útján érdeklődtem sorsa felől és küldtem neki néha egy-egy üdvözetet. Az ismerősök bólogattak, némelyik meg-meg mosolygott, és én szomorúan váltam el tőlük. Éreztem, hogy az üdvözetemet sohasem adják át.

Szüleimmel szűkösen éltem a nagyvárosban és elérhetetlen álom maradt számomra, hogy egyszer eljöhessek ide és meglátogathassam.

Emlékszem, ötödikbe készültem akkor. Szüleim eladták a karikagyűrűjüket, hogy bélyeget vehessünk a kísérettségi bizonyítványra, ami a beiratáshoz kellett. Mint ötödikes jó tanulóra, rámbíztak egy gyenge elsőst, hogy tanítsam. Akkor felcsillant bennem a remény, hogy keresetemből meglátogathatom. Apám akkor munka nélkül volt és súlyos beteg. Így én első keresetemet átadtam anyámnak. Mondhatom, soha még kenyér nem volt számomra olyan keserű, mint az.

Azután jött a háború. Sorsomat már elmondtam neked és tudod. A súlyos megpróbáltatások között néha feltűnt előttem Vera képe. Ez a kép mindig a béke, a jóság, a szeretet érzésével volt egybekötve. A zord valóból sokszor ebbe a képzelődésbe menekültem.

Egy szép, napsütéses délutánon, kétórás harc után, amelyben sok kedves bajtársunkat elvesztettük, bevonultunk egy kis boszniai faluba. A házak lángban állottak, az ellenség leölt minden élet és felgyújtotta a falut. Az egyik küszöbön átmetszett torokkal egy szőke hajú, fekete ruhás kisleány feküdt. Vera! — döbönt belém a gondolat, és bár tudtam, hogy képzelődöm, odarohantam a hullához. Többre nem emlékszem.

Hordágyon ébredtem fel, este volt. Az osztagparancsnok ült mellett egy fatönkén. Amikor meglátta, hogy kinyitottam a szemem, megszólalt.

— Rokonod volt? — kérdezte halkán.

— Nem feleltem. Felnéztem a parázsló tábornőz fényében villódzó levelekre és azokon túl a sötét csillagos égre. Hogyan is magyarázhattam volna meg neki azt, amit éreztem. Hogy én Verát, gyerekes ártatlan szerelmemet, a fiatalágomat láttam ott a küszöbön.

— Igen — szólalt meg váratlanul Péro — mindannyiunknak van valakije otthon...

Többet nem szólt, de tudtam, hogy megértett és én is megértettem őt.

Azon az éjszakán öszült meg itt a hajam — mutatott barátom a halántékára, ahol szerényen néhány hófehér hajfürt húzódott meg a barnák között.

Ettől kezdve — folytatta — ha harcra került a sor, mindig valami űrjögő düh fogott el. Akármit csináltam, mindig többet akartam és a tehetetlenség dühe fojtogatott. Azután rámbízták a gépfegyvert. Ó, hogy segitettem volna neki, hogy még gyorsabban szórhassa a halált, pedig így is derekasan kitett magáért. De nekem az nem volt elég. Gyilkolni és ölni akartam mindenáron és minél többet, hogy bosszút álhassak Veráért és mindazokért a védtelen ártatlanokért, akiket ő jelképezett.

A háború után eljöttem ide is. Verát kerestem és a gyermekkoromat. Helyette üres házakat találtam. Akik itt maradtak, azok sötét gyűlölködő vagy bizalmatlan tekintettel fogadtak. Csalódott voltam, pedig tudtam előre, hogy itt hiába keresem az én világomat.

Vera nem volt itt. Ekkor tudtam meg, hogy férjhez ment T.-be. A dolog egy kicsit belémsajdult, úgy éreztem, mintha ő is becsapott volna, de azután belenyugodtam. Ugyan miért is várt volna? Kire? Énrám? Hiszen, talán már azt sem tudja, hogy a világon vagyok. És ha meg is tette, ez már nem az a Vera, akiről én álmodok. Az a copfos kislány még mindig kislány és az is marad, nem veheti el tőlem senki.

Ezután dolgos évek következtek. Nem volt pihenés, hiszen te magad is tudod. Ebben a nagy harcban kicsit, mintha elhalványodott volna, általánosabb formát öltött volna bennem a Vera-legenda. Megtisztult, anyagibb lett.

Nemrégiben kineveztek mostani állásomba. Mint ügyosztályvezető sokat utazgattam a környékbeli falvakba és városokba, többek között T.-be is. Hamarosan hivatalbeli ismerősöket szereztem és érdeklődni kezdtem Vera után. Mivel azonban én csak a lánykori nevét tudtam, senki sem tudott felvilágosítást adni.

Az elmúlt héten ismét T.-ben voltam. Akkor még szép aranyszín volt az ősz. A vendéglőben étkeztem egy kollégával. Ismét szoba hoztam Verát. Elmondtam róla mindent, amit csak tudtam. Végül rájött, hogy kiről van szó. Akkor tudtam meg, hogy elvált a férjétől és egyedül él gyermekével. Elhatároztam, hogy meglátogatom. Nem is tudom, hogy miért akartam ezt. Nem volt semmi határozott célom. Azt a kedves klottruhás kislányt kerestem, akit tizennégy évvel ezelőtt itthagytam. Látni akartam annak a napsugaras multnak egy darabját. Titokban — s ezt önmagam előtt sem vallottam be — reménykedtem, hogy az új, az érett Vera, akivel találkozni fogok, ismét jelkép lesz, a boldog, dolgos, termő jövődőnek, a beteljesülésnek a jelképe. Úgy reméltem, hogy a tizennégy év előtti virágbaborult fát most gyümölcstől terhesen fogom viszontlátni és talán, ki tudja, megtalálom majd az életnek azt a durván szétszakított fonalat, amit tizennégy év előtt ebben a kisvárosban elveszítettem. Amikor kollégámmal közöltem szándékomat, rámnevetett:

— Hogyne, nagyon szívesen megmutatom neked, hol lakik, csak azután vigyázz magadra...

Kicsit bosszantott az ízléstelen tréfa, de átsiklottam rajta. Elindultunk. Egy közeli saroknál ismerősöm megállt és az elénknyúló utcába mutatott:

— Nézd, ott a túloldalon az ötödik ház. Ott keresd. Sz.-né tette hozzá a biztonság kedvéért, azután otthagytott.

Őszintén megvallva, egy kicsit szívdobogást kaptam, amikor a házhoz közeledtem. Úgy éreztem, talán okosabb volna visszafordulni és megtartani azt a szép, néha-néha felkísértő álmképet. Ki tudja, mi vár itt? Van-e értelme lerombolni egy darabját a régi gyerekkornak, lerombolni egy gyönyörű régi emléket a kétes értékű újért?

De már késő volt. Túlságosan hangosan és feltűnően kutattam utána, semhogy most megtorpanhattam volna.

Mielőtt benyitottam volna, megnéztem a házat:

Rozoga, elhanyagolt külsejű, nádfedelű viskó volt. Semmi jót nem ígért. Az udvarban egy mogorva vénasszony foglalatoskodott, mosogattott. Amikor közelébe léptem, gyanakodva végig mért és rámmordult:

— Kit keres?

— Sz.-nét — hebegtem, meglepve ettől a barátságtalan fogadtatástól.

— Nincs itthon — mordult ismét az öreg.

— Hol van? — kockáztattam meg a kérdést.

— Mit tudom én, hol bitangol...

— Megvárhatom?

— Éntőlem akár estig! — Ezzel úgy látszott, hogy a vén csoroszlya befejezettnek tekintette a beszélgetést.

Az udvarban egy rövidnadrágos szökehajú kisfiú játszott, és én megkockáztattam még egy kérdést:

— Kié ez a gyerek?

— Az üvé, — hangzott a kurta válasz.

Megkíséréltem magamhoz édesgetni. A gyerek közelebb jött és vártatlanul, egész bizalmasan megkérdezte:

— Bácsi, te hozzánk jöttél?

Egészen magamhoz akartam hívni, de azután elszégyeltem magam. Hiszen nem hoztam semmit a gyerekeknek. Így azután abbahagytam a barátkozást és kisomfordáltam a kapun.

Már jóideig vártam, amikor megjelent Vera. Messziről megismertem a járásáról. Ő is megismert, de mintha nem is csodálkozott volna jöttömön. Egészen természetesnek vette. Ettől olyan lett a hangulat közöttünk, mint akik régen várták és tudták ezt a találkozót.

Sokáig csak néztem. Ugyanaz a szelíd kerek arc, ugyanazok a huncut mosolygós szemek, csak a hangja változott meg, amint megszólalt. Mély lett, érdes, reszelős.

Bementünk a házba. A padlótlan szobában, ahova bevezetett, egy ágy, egy szekrény, egy asztal és két szék volt minden bútorzat. A levegőben valami undorító, súlyos szag terjengett, mintha izzadság itatott volna át mindent.

— Itt élsz? — kérdeztem hitetlenkedve.

— Itt — bölintott és láttam, hogy elpirult.

— De ne hidd, hogy ez az én bútorom, — folytatta hirtelen felélénkülve — az én bútorom, tudod, ottmaradt. Egy kombinált szoba, egy ebédlő, egy díófa hálószoba, konyhaberendezés, szőnyegek, nippel, nekem volt T.-ben a legszebb lakásom...

Hirtelen, mintha észrevett volna valamit rajtam, abbahagyta a szóáradatot és kérdő tekintettel kezdett fürkészni.

— Hát te, hogy élsz? Hol jártál? — hangzott a kérdés. Úgy éreztem, hogy a hangjában van valami a bűnbánásból is, mintha azt akarta volna mondani: »látod, én kényelemben, gazdagságban éltem, míg te szenvedtél«. Ugyanakkor azonban volt valami a hangjában, ami kíméletlenül ridegen fagtatott: Mutatkozz be! Mondd meg, ki vagy! Barát-e vagy ellenség? Miért jöttél? Mit akarsz tőlem?

És én meséltem neki. Elmondtam életem sorát, elmondtam szenvedéseimet, csak egyről, az álmaidról, órála, hallgattam. A szoba, a ház, az öregasszony, ezt az egész ridegséget, szivtelenséget és nyomort lehelő áporodott szagú környezet lakatot tett a nyelvemre. Nem így képzeltem el a találkozókat.

Azután ő kezdett mesélni. Elmondta, hogyan hagyta el szülei szegénysége miatt az iskolát, hogyan ment férjhez ide T.-be egy gazdag öreg emberhez. Elhallgatott, azután hirtelen kitört:

— Mit akartok tőlem? Szépen éltem, fiatal vagyok, jogom volt hozzá, szerettem a kényelmes gondtalanságot, a jóllakottságot. Mindenem megvolt, körülrajongtak...

— Kitől védekezel, hiszen én nem vádoltalak, nincs is rá jogom — mondtam, de belül éreztem, hogy hazudok önmagamnak, mert az a vérestorkú szőke kislány jutott az eszembe, aki ott feküdt a küszöbön akkor.

Ő sokkal okosabb volt annál, semhogy higgyen a szavamnak.

Tudom, hogy elítéltek, gyűlöltek és kinevettek. Nem törődök senkivel — és hangja forrón suttogóra vált — csak azt remélem, hogy Te talán mégis meg fogsz érteni, hiszen te valamikor szerettél. Tudom, megkaptam az üzenetedet... Te megérted, hogy az én apámnak ezerkétszázdínáros táppénze volt, és hogy kicsikorom óta éheztem, azokra a cukrászsüteményekre, amit mások vettek, az új könyvekre, a selyem iskolakötényekre, amilyenben a jegyzőék Évikéje és a doktorék Kitty-je járt, később a többire is, ami nekük kijutott és nekem nem.

És megkaptam. Mindent, amit akartam. Csak ki kellett mondanom és már az enyém volt. Igenis, tudom, nem kell mondanod — a testemért kaptam. Üzlet volt. Piszkos üzlet, amit a szüleim kötöttek abban a házban, hogy javamat szolgálják... szegények...

Itt elakadt, majd indulattól lihegve folytatta:

— Mivel voltam rosszabb a többi korombeli úrilánytól, aki szintén érdekből ment férjhez? Azok legfeljebb vittek a testükön kívül pénzt is az üzletbe. Talán csak azzal, hogy nekem lelkem is volt, hogy én álmodtam, vártam valami nagyot, valami nagyon szépét az élettől...

— Vagy talán azért ítélnek el — folytatta elgondolkozva — mert szegény lány létemre drágára taksáltam magam, mert nem adtam oda magam mindjárt sorba mindegyiknek?

Sajnáltam. Éreztem, hogy belémlát, hogy megérti gondolataimat. Láttam, hogy tudja, hogy véglegesen elveszített és hisztérikus kitörése, önámításul, önmegnyugtatóul szolgált, mert most felrémlt előtte is, hogy talán mégis csak túl olcsóra taksálta magát. Megértette, hogy sokkal többet kaphatott volna, és azt is, hogy most már késő.

Az ablakpárkányról egy doboz cigarettát és pálinkát vett elő...

— Iszol?

— Nem, köszönöm — feleltem halkán.

Ivott. Egyik pohárral a másik után, az italtól kipirosodott az arca és a szeme csillogni kezdett.

— Nem fiam, nekem elegendő van mindenkiből. Én nem akarok az anyám sorsára jutni. Nem akarok harminc éves koromban ötvennek látszani. Útálom — kiáltotta — útálom! Érted? ezt az egész életet. Elvették tőlem mindent, helyette egy rongy kis állást adtak, hogy havi háromezerkétszázért gürcöljek és ott rohadjak meg az irodában. Nem, nem bánom, nevezzenek reakciónak, naplopónak, züllöttnek, aminek akarnak. Ez mind csak azért van, mert gyenge voltam, mert nem volt elég éles fogam és körmöm, hogy kikaparjam magamnak az életet. Mindegy, nekem jó így is...

Azután a részek hirtelen változó hangulatával sírni kezdett.

— Azt hiszed, hogy öröm így az élet? Miért vették el tőlem azt, amim volt? Miért adtak neki igazat? Nem fagok én örökké így élni — szí-

pogta — most kilátásban van részemre egy örökség. Elmegyek innen, megmutatom az egész bandának.

Tudtam, hogy hazudik. Nincs semilyen örökség kilátásban. Fáj, hogy így találtam. Menni akartam, mert féltem, hogyha még tovább maradok, még több szennyet látok. Megfogta a kezem.

— Ne menj el, nem engedlek. Itt maradsz velem. Tudom, hogy útálsz, de tedd meg ezt nekem. Hadd legyek már egyszer azé, akié én szeretnék lenni. Tudom, hogy vártál rám. Annyié voltam már, miért ne legyek egyszer a tiéd, hiszen csak a tiéd kellett volna, hogy legyek.

Ujjai görcsösen markolták karomat. Arca egészen közel volt hozzám és lehetetlenül éreztem a pálinka.

Éreztem, hogy az idegeim nem bírják tovább. Valami írtozatos, mérhetetlen keserűség öntött el. Úgy éreztem magam, mintha megloptak volna, mintha ellopták volna tőlem azt, ami nekem a legkedvesebb, és csúfolódva, gúnyolódva, mások mulatságára sárbataposták volna.

Éreztem, hogy közeleg a dühroham, ami már nagyon régen nem fogott el. Durván lefejtettem kezeit a karomról. Szabadulni akartam idejében.

Mintha valami hirtelen kialudt volna benne, visszahanyatlott a székre. Egyik keze a térdén nyugodott, a másik az asztal lapján.

Magam sem tudom, hogy jutott eszembe, hogy megkérdezzem, segíthetek-e rajta valamit pénzzel. Elég szép összeg volt nálam. Nem felelt. Kiürítettem a pénztárcámat az asztalra és elindultam kifelé. Meg sem mozdult.

Kitántorogtam az utcára és valahogy megkerestem az ismerősömet. Nem volt pénzem a hazatérésre. Remegett bennem minden az elfojtott dühtől. Nem rá haragudtam. Valami ismeretlen ellen forrt a dühöm, valami ellen, ami oka mindennek, ami velem és Verával történt, ami oka egész széttépett, meggyilkolt és elferdített életünknek, de most már nem tudtam józanul gondolkodni. Éreztem, hogy az a jólismert véres köd körülöttem mindenre, amely idegrohamaimat mindig megelőzte és tudtam, hogy valahol ki fog robbani.

Ismerősömtől pénzt kértem, hogy hazautazhassak. Kinevetett...

— Ejnye, de gavallér vagy. Elég lett volna száz-kétszáz dinár is...

Nem tudom pontosan, hogy ezután mi történt. Szemem előtt ismét felmerült annak a vérestorkú kisleánynak a képe, a mai jelenet, és az ismerősöm kajánul vigyorgó arca.

Hirtelen pokoli világosság gyult az agyamban. Az ismerősöm fején mintha szögletes katonasisak lett volna és egy hang sikoltott, dörömbölt az agyamban:

Ez is az! Gyilkos! Életgyilkos...!

És ütöttem... A kórházi ágyon ébredtem fel...

A pincér meggyújtotta a lámpákat, künn egészen besötétedett.

Barátom végighúzta kezét a homlokán, amely verejtékes volt, mintha most is átélné a történetet. Azután mosolyogva felém fordult:

— Nem tehetek róla... nem akartam... de nagyon fáj a szétszakított élet.